

Avskiljande av intagna inför lämnandet av urinprov m.m.

Anmälningar

AA anförde i tre anmälningar till JO mot Kriminalvården, anstalten Salberga, vilka kom in den 4 respektive den 8 februari 2008, bl.a. följande. I samband med att han skulle lämna urinprov blev han inlåst i ett rum, trots att han uppgav att han kunde lämna urinprov med en gång. Han fick besked om att han skulle vänta i trettio minuter. Han ”ringde på” flera gånger och meddelade att han ville lämna provet, men blev åter tillsagd att vänta. Sedan han lämnat urinprovet blev han åter inlåst i ett rum i tjuugo minuter innan han fick gå tillbaka till avdelningen. När han kom tillbaka till avdelningen ville han ringa till Kriminalvårdens huvudkontor eller till en regionjurist. Vårdaren sa att han, för att få ringa, skulle berätta vad ärendet rörde. När han gjorde det sa hon att hon skulle kontakta anstaltens säkerhetsansvarige innan han fick ringa. Han har emellertid inte fått ringa det önskade samtalet. När en anställd på regionkontoret ringde och sökte honom kopplades inte samtalet fram till honom.

Utredning

Delar av AA:s journal inhämtades och granskades. Anmälningarna remitterades därefter till Kriminalvården för yttrande. I sitt svar anförde myndigheten (huvudkontoret), genom generaldirektören BB, bl.a. följande.

Sakförhållanden m.m.

Av utredningen har följande framkommit. Den 31 januari 2008 förelades samtidigt fyra intagna på AA:s avdelning att lämna urinprov. De blev förda till anstaltens besöksavdelning för verkställande av urinprovtagningen. Eftersom endast en intagen kan lämna urinprov åt gången låstes de övriga in i besöksrum i avvaktan på att det blev dennes tur att lämna urinprov i det förändamålet avsedda urinprovrummet. AA var i anledning av detta avskild med stöd av 20 § första stycket 5 lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt (KvaL) mellan kl. 12.45 och 13.50. Beslut om avskildhet fattades av kriminalvårdsinspektören CC.

Det är riktigt att AA när han kom tillbaka till avdelningen, inte omedelbart tilläts ringa huvudkontoret eller regionkontoret. Detta beror på att anstalten har noterat att intagna, särskilt i början av verkställigheten vid anstalten, inte framför sina klagomål angående behandlingen direkt till anstalten utan att klagomålen i stället framförs till andra instanser. Anstalten har därigenom inte fått kännedom om dessa klagomål och

har således inte kunnat rätta till eventuella oklarheter eller felaktigheter.

Anstaltsledningen har därför försökt få igång en dialog med de intagna angående förhållandena på anstalten. I detta fall ville kriminalvårdsinspektören först utreda vad som hänt genom samtal med personalen i arbetslaget för inre säkerhet.

AA:s mor ringde till en regionjurist och ville att regionjuristen skulle ringa till AA. Modern visste då inte vad saken gällde. Regionjuristen ringde tillavdelningen och frågade om avdelningen ville att hon skulle prata med AA. Anstaltspersonalen, som höll på att skapa sig en bild av vad som hänt, bedömde att det inte behövdes. Regionjuristen pratade således inte med AA. Frågan aktualiserades därefter inte, inte heller av AA.

Författningsbestämmelser

Enligt 52 d § KvaL, i dess lydelse före den 1 april 2008, är en intagen om inte annat motiveras av medicinska eller liknande skäl skyldig att på anmaning lämna blod-, urin- eller utandningsprov för kontroll av att han inte är påverkad av beroendeframkallande medel eller något sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller någon sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor.

Enligt 20 § första stycket 5 får en intagen hållas avskild från andra intagna om det är nödvändigt för att verkställa beslut om kroppsbesiktning.

Av de allmänna råden till 3 § Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om kontroll av förekomsten av beroendeframkallande medel m.m. i blod, urin och utandningsluft (KVFS 2006:9), som gällde vid tiden för klagomålet, framgår bland annat följande. En intagen, som uppger att han vill avvakta med urinprovlämning, kan under högst tre timmar hållas avskild från andra intagna för att verkställa beslut om urinprovtagning. Dessa allmänna råd har numera sin motsvarighet i de allmänna råden till 7 § Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd för drogkontroll (KVFS 2008:4), av vilka bland annat framgår att en intagen, som uppger att han eller hon har svårt att lämnaurinprov och därför vill avvakta med urinprovlämning, kan hållas avskild från andra intagna för att verkställa beslutet om urinprovtagning.

Enligt 30 § KvaL får telefonsamtal mellan intagna och personer utanför anstalten äga rum i den utsträckning det lämpligen kan ske.

Kriminalvårdens bedömning

Kriminalvården har möjlighet att besluta att hålla intagna avskilda om det är nödvändigt för att verkställa beslut om kroppsbesiktning. Förutom att det skall vara nödvändigt finns, vare sig i lagen eller Kriminalvårdens föreskrifter, inga ytterligare krav för sådan avskildhet. Inte heller förarbetena ger någon ledning i frågan. Av Kriminalvårdens allmänna råd framgår att bestämmelsen kan tillämpas om den intagne inte kan lämna urinprov. Det är dock en icke uttömmande uppräkningslista i ett allmänt råd. Det finns inget som hindrar Kriminalvården att avskilja intagna i avvaktan på att det blir deras tur att lämna urinprov. Det kan ibland vara nödvändigt att göra det, exempelvis i ett fall som det här aktuella då flera intagna samtidigt föreläggs att lämna urinprov men det av praktiska skäl endast kan genomföras på en intagen åt gången. I sammanhanget kan dock noteras att redan föreläggandet att lämna urinprov i sig torde innebära att vissa inskränkande åtgärder kan vidtas under en begränsad tid utan att Kriminalvården måste fatta ett beslut om avskildhet.

Kriminalvården kan således inte se att det finns anledning att ha synpunkter på anstalten Salbergas rutiner för urinprovtagning. Kriminalvården har dock för avsikt att se över de här aktuella allmänna råden i syfte att utreda om det finns behov av att förtydliga eller förändra dessa, på så sätt att det framgår att 20 § första stycket 5 KvaL kan tillämpas också i ett fall då det av praktiska skäl är nödvändigt att hålla en intagen avskild för att verkställa beslut om kroppsbesiktning.

AA har vidare klagat på att han inte fick tillfälle att ringa till huvudkontoret eller en regionjurist. Som framgår av utredningen fick AA inte göra detta omedelbart när han

återvända till avdelningen eftersom anstaltsledningen först själv ville få del av klagomålen. Frågan aktualiserades därefter inte. Av lagstiftningen följer att en intagen inte har någon ovillkorlig rätt att omedelbart ringa de samtal denne vill. Kriminalvården kan därför inte se att det föreligger skäl att kritisera anstalten för hur frågan behandlades. – – –

AA gavs tillfälle att kommentera remissvaret.

I beslut den 22 september 2009 anförde *JO Nordenfelt* bl.a. följande.

Bedömning

En intagen är, om inte annat föränleds av medicinska eller liknande skäl, skyldig att på anmaning lämna blod-, urin- eller utandningsprov för kontroll av att han inte är påverkad av bl.a. beroendeframkallande medel (52 d § lagen [1974:203] om kriminalvård i anstalt i dess lydelse vid tidpunkten för den händelse som anmälan avser). En sådan åtgärd innebär en form av kroppsbesiktning (28 kap. 12 § andra stycket rättegångsbalken). En intagen får hållas avskild från andra intagna om det är nödvändigt för att verkställa beslut om kroppsbesiktning (20 § första stycket 5 kriminalvårdslagen). Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om kontroll av förekomsten av beroendeframkallande medel m.m. i blod, urin och utandningsluft (KVFS 2006:9), som gällde vid tidpunkten för händelsen i anmälan, innehåller närmare bestämmelser om drogkontroll. Av de allmänna råden till 3 § i dessa föreskrifter anges att en intagen, som uppger att han vill avvakta med urinprovlämning, kan hållas avskild från andra intagna för att verkställa beslutet om urinprovtagning under högst tre timmar. Numera återfinns bestämmelserna om drogkontroll i Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om prov för drogkontroll (KVFS 2008:4).

Av utredningen framgår att AA och tre andra intagna samtidigt förelades att lämna urinprov. Eftersom alla inte kunde lämna prov samtidigt, blev alla utom en placerade i avskildhet med stöd av 20 § första stycket 5 kriminalvårdslagen i avvaktan på sin tur att lämna prov. För att få placera en intagen i avskildhet i denna situation krävs att det är nödvändigt för att verkställa ett beslut om kroppsbesiktning. Lagstiftningen uppställer inte några ytterligare krav för sådan avskildhet. Förarbetena till 20 § kriminalvårdslagen ger inte heller någon närmare ledning om lagstiftarens intentioner i detta avseende. Som Kriminalvården anför kan de allmänna råden till 3 § i föreskrifterna om drogkontroll om avskildhet i samband med urinprovtagning inte anses heltäckande. De reglerar enligt sin lydelse endast den situationen att den intagne vill avvakta med att lämna urinprov, vilket inte var fallet här.

Frågan är vilket utrymme som därutöver finns för avskildhet enligt 20 § första stycket 5 kriminalvårdslagen i samband med kroppsbesiktning. Jag vill börja med att konstatera att det enligt min mening inte krävs att ett beslut om avskildhet fattas så snart en intagen förs till t.ex. urinprovrummet för att verkställa ett beslut om provtagning. En viss kortare väntetid före provet bör enligt min mening kunna accepteras. Om processen någon gång skulle dra ut på tiden bör dock ett beslut om avskildhet fattas. Detta gäller såväl i den i de allmänna råden till 3 § i föreskrifterna

om drogkontroll angivna situationen som i andra fall, där det är nödvändigt, t.ex. för att undvika manipulation av provet. Däremot finns, som framgår av 20 § första stycket 5 kriminalvårdslagen, inget utrymme för avskildhet med stöd av denna bestämmelse efter det att beslutet om urinprov verkställts. I den situationen ska alltså ett beslut om avskildhet hävas, vilket också skedde i detta fall, varefter den intagne på sedvanligt sätt får avvakta återgång till avdelningen.

Av det anförda framgår att jag inte delar Kriminalvårdens uppfattning att det är acceptabelt att placera en intagen i avskildhet i samband med urinprovtagning enbart av praktiska skäl. Jag finner dock inte anledning att rikta någon kritik mot anstalten Salbergas agerande i detta ärende.

AA har vidare klagat på att han inte fick ringa till tjänstemän i Kriminalvården. Som Kriminalvården angett i sitt remissvar har en intagen inte någon ovillkorlig rätt att ringa samtala han önskar. Jag finner inte skäl att ytterligare kommentera AA:s klagomål i denna del.